

KATARZYNA MALISZEWSKA

**Teatr egzystencjalny
w perspektywie
biograficznej**

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

- Tom 1: **Tadeusz Sławek**
A jeśli nie trzeba się uczyć...
- Tom 2: **Krzysztof Maliszewski**
*Bez-silna edukacja.
O kształceniu kruchego*
- Tom 3: *Nauczyciele – nauczycielom.
Przestrzenie edukacji*
- Tom 4: **Dorota Sieroń**
Ślady wdzięczności...
- Tom 5: *Retos contemporáneos.*
- Tom 6: **Maciej Bernasiewicz**
Wychować geniusza...

Teatr egzystencjalny

w perspektywie biograficznej

od teraz, na zawsze...

dla Tomka

KATARZYNA MALISZEWSKA

Teatr egzystencjalny
w perspektywie biograficznej
Konteksty
pedagogiczno-andragogiczne

RECENZENCI

Alicja Korzeniecka-Bondar

Marian Nowak

SERIA

Nowa Edukacja (7)

REDAKTOR SERII

Marta Tomczok

RADA NAUKOWA SERII

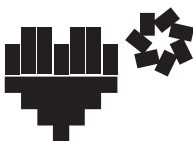
Krystyna Koziołek

Łukasz Lamża

Krzysztof Maliszewski

Mikołaj Marcela

Tomasz Pawlus

**Europejskie
Miasto Nauki
Katowice 2024**

Pukam do drzwi kamienia.
– To ja, wpuść mnie.
Chcę wejść do twego wnętrza,
rozejrzeć się dokoła,
nabrać ciebie jak tchu.
– Odejdź – mówi kamień.
Jestem szczelnie zamknięty...

Wisława Szymborska

Wstęp

We wstępie do *Słownika terminów teatralnych* Anne Ubersfeld, francuska historyczka teatru, zadaje niezwykle proste, ale jednocześnie znaczące pytanie: „Jak napisać słownik teatralny, który mógłby zadowolić badaczy teatru, jak i wszystkich jego miłośników?”¹. Zastanawiając się nad konstrukcją niniejszej książki, nieustannie przeżywałam podobne wątpliwości i badawczą niepewność. W jaki sposób opowiedzieć o doświadczeniu **teatru egzystencjalnego**, aby z jednej strony ukazać źródła i inspiracje teatrologiczne, z drugiej uwypuklić jego głęboko pedagogiczny i andragogiczny potencjał i aby ostatecznie (a może przede wszystkim) nie zawieść zaufania moich rozmówców, oddać głos ich biograficznym doświadczeniom teatralnym? Pisanie o ludzkich przeżyciach nie jest łatwe, wielokrotnie słowa są niewystarczające, by opisać emocje narratorów, oddać wzruszenie ukryte w głosie, ich sprzeciw i bunt wobec własnej sytuacji życiowej. Badacz jakościowo staje przed trudnym wyzwaniem. Czuje się wyróżniony powierzoną mu opowieścią, a jednocześnie obarczony odpowiedzialnością dobierania odpowiednich znaczeń, czasem również obawą przed przekroczeniem granic intymności. „W kostiumie wiedzy i doświadczenia artystycznego [słowa – K.M.] mogą objawiać prawa i odkrycia. Lecz ich najprawdziwsza wartość – jeśli komuś uda się ją osiągnąć – będzie tkwiła w formie niemówienia w mówieniu.

¹ A. Ubersfeld, *Słowo wstępne*, w: P. Pavis, *Słownik terminów teatralnych*, przeł. S. Świontek, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 2002, s. 7.

Im bardziej ktoś stara się używać słowa pisanego, by zbliżyć się do sensu przekazu ustnego, tym bardziej się od niego oddala. A im bardziej się oddala, tym bardziej się zbliża”², pisze Eugenio Barba, włoski reżyser, jeden z najważniejszych twórców współczesnej antropologii teatru. Te słowa łączą się dla mnie bezpośrednio z problemem budowania dojrzałego warsztatu, świadomością własnych ograniczeń i niedoskonałości badawczej.

Symbol kamienia zawarty w motcie książki związany jest z podejmowaną problematyką, jak i zgromadzonym doświadczeniem badawczym. **Kamień** – materia twarda, niedostępna, często graniczna. Kontakt z nim wymaga zarówno determinacji (przebijania się), jak i delikatności i ogromnej cierpliwości. Praca rzeźbiarza to zarówno sztuka, jak i wyjątkowo trudne rzemiosło. Użyłam metafory z wiersza Wisławy Szymborskiej *Pukam do drzwi kamienia...*³, aby podkreślić szereg napięć egzystencjalnych obecnych w treści przeprowadzonych przeze mnie wywiadów, a także w obrazach scenicznych analizowanych spektakli. Prowadząc badania, doświadczyłam rozmaitych trudności, oporu materii (również ludzkiej), często nawet jej niedostępności. Na zaangażowanego badacza czyha wiele pułapek, które skłaniają do pracy nad własnym warsztatem. Wielokrotnie musiałam poszukiwać nowych narzędzi i znaczeń, aby w możliwie najpełniejszy sposób opisać doświadczenia narratorów. Niezastąpiony Eugenio Barba tak ujmuje próbę opowiedzenia o kruchości ludzkiej kondycji: „Nic z tego nie daje się przekazać. To jest strefa ciszy. Jednak trzeba mówić. Dokładnie dlatego, że to, co istotne – milczy. O rezultatach decyduje motywacja, a nie tylko drogi poszukiwań. Chociaż jedy-

² E. Barba, *Teatr. Samotność-rzemiosło-bunt*, przeł. G. Godlewski, I. Kurz, M. Litwinowicz-Drożdżel, Instytut Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2003, s. 53.

³ W. Szymborska, *Rozmowa z kamieniem*, w: Eadem, *Nic dwa razy. Wybór wierszy. Nothing Twice. Selected Poems*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2006, s. 54.

ne, co można przekazać – to właśnie drogę, którą się przebyło⁴. Niniejsza książka jest zatem próbą ukazania teatru egzystencjalnego w doświadczeniach biograficznych, jego źródeł i kontekstów, a także wniosków badawczych dla praktyki i działań na pograniczu pedagogiki, andragogiki i teatru.

Uzasadnienie wyboru tematu badań często sprawia trudności, jest kłopotliwe do ujęcia w prostych słowach. „Nie mogłam sobie przypomnieć, jaka to myśl kazała mi tak zuchwale wkroczyć na zakazany teren”⁵, pisze Virginia Woolf we *Własnym pokoju*. Niejednokrotnie to osobisty impuls, głębokie przekonanie o ważności danego zagadnienia. To również potrzeba zagospodarowania **nieobecnego dyskursu**, często również bunt wobec tej nieobecności. W moim przypadku te wszystkie powody połączyły się w całość i wytoczyły wyraźną ścieżkę badawczych poszukiwań. O tego typu drodze Barba pisze: „Nie jest to kwestia bycia misjonarzem czy prawdziwym artystą, ale bycie realistą. Nasz zawód daje nam możliwość zmieniania siebie i przez to zmieniania społeczeństwa. Nie należy pytać: Jakie znaczenie ma teatr dla ludzi? To pytanie demagogiczne i jałowe. Trzeba raczej pytać: Jakie znaczenie ma teatr dla mnie? Odpowiedź, przekształcona w bezwzględne, bezkompromisowe działanie, będzie oznaczała rewolucję w teatrze”⁶. Chciałabym poprzez swoje rozważania upomnieć się o włączenie w naukowy dyskurs zagadnień pedagogiki związanych z niezwykle – w moim osobistym przekonaniu – ważnym zjawiskiem edukacyjnym, jakim jest teatr egzystencjalny.

Monika Jaworska-Witkowska, współautorka publikacji *Nurty pedagogii. Naukowe, dyskretne, odlotowe*, w metaforyczny sposób dzieli pedagogię, czyli zbiory praktyk edukacyjnych, na pełzające i skrzydlate. Pedagogie pełzające „[...] wszystkimi siłami czepiają

⁴ E. Barba, *Teatr. Samotność...*, s. 52–53.

⁵ Cyt. za: M. Jaworska-Witkowska, Z. Kwieciński, *Nurty pedagogii. Naukowe, dyskretne, odlotowe*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2011, s. 160.

⁶ E. Barba, *Teatr. Samotność...*, s. 40.

się danej chwili i danych form społecznych”⁷, stanowiąc niejednokrotnie zapóźnienia dla rozwoju własnej dyscypliny. W ten sposób rozumiem popularne i często poruszane tematy szeroko pojętej edukacji przez sztukę, obecne w wielu pozycjach pedagogicznych. Koncentrują się one głównie na metodycznych i terapeutycznych aspektach teatru, formach działań oraz praktycznych zastosowaniach (w najgorszym przypadku gotowych, często już przedawnionych i niedostosowanych do odbiorcy scenariuszach inscenizacji szkolnych). Pedagogie pełzające to także te dyskursy, które koncentrują się wokół wybranych praktyk i grup teatralnych jako w zasadzie jedynych wzorcach działania. Natomiast pedagogie skrzydlate, dzięki wewnętrznej sile skrzydeł (inspiracji), wznoszą się ponad współczesne formy bytowania⁸. W Polsce działają znakomite grupy teatralne realizujące w swojej pracy pedagogicznej i artystycznej ideę teatru egzystencjalnego. Niestety brakuje pogłębionych rozpraw na ten temat. To wciąż niewystarczająco zbadana przestrzeń, niepoddana naukowej refleksji.

Pułapką przyczyniającą się do nieobecności ważnych dyskursów może być radykalna polaryzacja dziedzin nauki i sztuki⁹. Socjolożka Patricia Leavy, reprezentująca popularny na świecie kierunek *art-based research*, pisze: „[...] innowacje metodologiczne nie polegają jedynie na wzbogaceniu naszego arsenału o nowe metody, przede wszystkim wprowadzają nowe sposoby myślenia na temat budowania wiedzy: nowe sposoby patrzenia”¹⁰. Pedagogika ogranicza często swój potencjał badawczy, wykorzystując i interpretując teatr wyłącznie w celach metodycznych albo wąsko (technicznie) terapeutycznych. Szukanie inspiracji poza dziedziną badań społecznych ma szansę pogłębić pedagogiczne źródła, a także

⁷ M. Jaworska-Witkowska, Z. Kwieciński, *Nurty pedagogii...*, s. 318.

⁸ Ibidem, s. 317.

⁹ P. Leavy, *Metoda spotyka sztukę. Praktyki badawcze oparte na sztuce*, przeł. K. Stanisławski, J. Kucharska, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2018, s. 383.

¹⁰ Ibidem, s. 384.

wskazać nowe kierunki i sposoby budowania opowieści o ludzkim doświadczeniu. O potrzebie otwierania pedagogiki na nowe obszary pisała Monika Jaworska-Witkowska w pracy *Ku kulturowej koncepcji pedagogiki*¹¹.

Niniejsza książka składa się ze wstępu, trzech części (rozdziałów) oraz zakończenia. Pierwsza część stanowi wprowadzenie w teoretyczno-metodologiczne konteksty projektu, osadzając moją koncepcję badań na pograniczu pedagogiki, andragogiki i teatru, a także w centrum badań o charakterze jakościowym. Część ta stanowi także swoisty prolog do całości pracy poprzez rozwiniętą prezentację rozmówców, którzy wzięli udział w badaniach, oraz materiału performatywnego w postaci spektakli teatralnych. Z kolei dwie pozostałe części skoncentrowane są bezpośrednio wokół głównych kategorii badawczych – niepełnosprawności egzystencjalnej oraz teatru egzystencjalnego. Dane empiryczne (zgromadzone w trakcie prowadzenia wywiadów narracyjnych oraz analizy spektakli) połączyłam bezpośrednio z komentarzem teoretycznym z literatury przedmiotu. Konteksty teoretyczne stanowią „[...] pewnego rodzaju narzędzie, sposób myślenia i rodzaj refleksji [...]. Kategorie teoretyczne jako narzędzia myślenia służą zatem do wytwarzania nowych »kulturowych map«, którymi możemy się kierować”¹². Dokonałam wyboru takiej konstrukcji w celu uzyskania szerszego kontekstu i głębszego zrozumienia przedmiotu moich badań. Pracę domyka narracja (zakończenie), w której podjęłam próbę odpowiedzi na główne problemy badawcze, a także zawarłam refleksje dla praktyki teatralnej w przestrzeni działań edukacyjnych.

¹¹ M. Jaworska-Witkowska, *Ku kulturowej koncepcji pedagogiki. Fragmenty i ogarnięcie*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009.

¹² J. Rzeźnicka-Krupa, *Społeczne ontologie niepełnosprawności. Ciało-tożsamość-performatywność*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2019, s. 51–52.

Bibliografia

- Ablewicz K., *Teoretyczne i metodologiczne podstawy pedagogiki antropologicznej. Studium sytuacji wychowawczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2003.
- Aksamit D., *Kobiety-Matki o macierzyństwie. Socjopedagogiczne studium narracji matek dorosłych osób z głęboką niepełnosprawnością intelektualną*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 2020.
- Alheit P., *Podejście biograficzne do całozyciowego uczenia się*, przeł. P. Poniatowska, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2011, nr 3 (55).
- Angrosino M.V., *Obserwacja w nowym kontekście. Etnografia, pedagogika i rozwój problematyki społecznej*, przeł. F. Rogalski, w: *Metody badań jakościowych*, T. 2, red. N.K. Denzin, Y.S. Lincoln, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Angrosino M.V., *Badania etnograficzne i obserwacyjne*, przeł. M. Brzowska-Brywczyńska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Augustyniak P., *Wokół Etyki autentyczności Charlesa Taylora*, „Prakseologia” 2016, T. 2, nr 158.
- Banks M., *Materiały wizualne w badaniach jakościowych*, przeł. P. Tołmanek, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Bańka J., *Przeciw szokowi przyszłości*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1977.
- Barba E., *Canoe z papieru. Traktat o Antropologii Teatru*, przeł. L. Kolaniewicz, D. Wiergowska-Janke, Instytut im. Jerzego Grotowskiego, Wrocław 2007.

- Barba E., Savarese N., *Sekretna sztuka aktora. Słownik antropologii teatru*, przeł. J. Fret, G. Godlewski, A. Górka, G. Janikowski, A. Jelevska-Michaś, I. Kurz, M. Steiner, G. Ziółkowski, Ośrodek Badań Twórczości Jerzego Grotowskiego i Poszukiwań Teatralno-Kulturowych, Wrocław 2005.
- Barba E., *Teatr. Samotność – rzemiosło – bunt*, przeł. G. Godlewski, I. Kurz, M. Litwinowicz-Drożdźiel, Instytut Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2003.
- Baro T., *Teatr – terapeutyczny ekran*, „Scena” 2000, nr 4 (12).
- Bauman Z., *O miejscu teatru w ponowoczesnej sztuce*, w: *Teatr w miejscach nieteatralnych*, red. J. Tyszka, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 1998.
- Bauman Z., *Płynna nowoczesność*, przeł. T. Kunz, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2000.
- Bauman Z., *Płynne czasy. Życie w epoce niepewności*, przeł. M. Żakowski, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2007.
- Bauman Z., *Płynne życie*, przeł. T. Kunz, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2007.
- Bauman Z., *Praca, konsumpcjonizm i nowi ubodzy*, przeł. S. Obirek, Wydawnictwo WAM, Kraków 2006.
- Bauman Z., *Straty uboczne. Nierówności społeczne w epoce globalizacji*, przeł. J. Hunia, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.
- Bełza M., Gajdzica Z., Prysak D., *(Nie)łatwe drogi wchodzenia w dorosłość przez osoby z niepełnosprawnościami*, Wydawnictwo Arka, Cieszyn 2017.
- Biełańska A., *Teatr, który leczy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002.
- Boal A., *Gry dla aktorów i nieaktorów*, przeł. Maciej Świerkocki, Wydawnictwo Cyklady: Drama Way Fundacja Edukacji i Kultury, Warszawa 2014.
- Bobako M., *Zaklinanie nowoczesności. Axel Honneth i moralna gramatyka filozoficznych przemilczeń*, w: A. Honneth, *Walka o uznanie*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2012.

- Bogusławski R., *Aktorstwo. Sześć pierwszych lekcji*, przeł. M. Połatyński, ATLAS Stage Production Canada, Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa i Teatralna im. Leona Schillera w Łodzi, Toronto 2013.
- Borowska T., *Pedagogika ograniczeń ludzkiej egzystencji*, IBE, Warszawa 2003.
- Borowska-Beszta B., *Echa ekspresji. Kulturoterapia w andragogice specjalnej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2008.
- Braun M., *Gry codzienne i pozacodzienne... o komunikacyjnych aspektach aktorstwa*, Wydawnictwo UNIVERSITAS, Kraków 2012.
- Bron A., *Rozumienie uczenia się w teoriach andragogicznych*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2006, nr 4 (36).
- Brook P., *Pusta przestrzeń*, przeł. W. Kalinowski, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1981.
- Brook P., *Z Grotowskim. Teatr jest tylko formą*, przeł. G. Ziółkowski, Instytut im. Jerzego Grotowskiego, Wrocław 2007.
- Brzezińska A., *Edukacyjny kontekst kultury popularnej – pozytywne oblicza starości we współczesnym polskim filmie fabularnym*, w: *Kultura jako przestrzeń edukacyjna. Współczesne obszary uczenia się dorosłych*, red. W. Jakubowski, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012.
- Bukowski J., *Zarys filozofii spotkania*, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Kraków 1987.
- Byra S., *Mechanizmy kształtowania się stereotypów dotyczących osób z niepełnosprawnością*, w: *Stereotypy niepełnosprawności. Między wykluczeniem a integracją*, red. M. Chodkowska, S. Byra, Z. Kazanowski, D. Osik-Chudowolska, M. Parchomiuk, B. Szabała, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2010.
- Carroll L., *Przypadki Alicji w Krainie Czarów*, przeł. J. Kozak, Spółdzielnia Wydawnicza Czytelnik, Warszawa 2000.
- Chase S.E., *Wywiad narracyjny. Wielość perspektyw, podjęcie i głosów*, przeł. F. Schmidt, w: *Metody badań jakościowych*, T. 2, red. N.K. Denzin, Y.S. Lincoln, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.

- Chmielnicka-Plaskota A., Łoza B., Szulc W., *Definicje arteterapii*, w: *Arteterapia*, cz. 1, red. B. Łoza, A. Chmielnicka-Plaskota, Difin SA, Warszawa 2014.
- Chodkowska M., *Źródła stereotypów niepełnosprawności i osób nią obdarzonych w kręgu kultury europejskiej*, w: *Stereotypy niepełnosprawności. Między wykluczeniem a integracją*, red. M. Chodkowska, S. Byra, Z. Kazanowski, D. Osik-Chudowolska, M. Parchomiuk, B. Szabała, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2010.
- Creswell J.W., *Projektowanie badań jakościowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*, przeł. J. Gilewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013.
- Crocker J., Quinn D.M., *Piętno społeczne i Ja: znaczenia, sytuacje i samoocena*, przeł. T. Szustowa, w: *Spółeczna psychologia piętna*, red. T. Heatherton, M. Hebl, R. Kleck, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Czerkawska A., *Instrumentalne i egzystencjalne problemy zawodowe w życiu człowieka – implikacje dla poradnictwa zawodowego*, „Dyskursy Młodych Andragogów” 2006, nr 7.
- Czerkawska A., *Poradnictwo egzystencjalne. Założenia – inspiracje – rozwiązania praktyczne*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 2013.
- Czerniawska O., *Trendy rozwojowe w zachowaniu ludzi dorosłych*, w: *Wprowadzenie do andragogiki*, red. T. Wujek, Wydawnictwo i Zakład Poligrafii Instytutu Technologii i Eksploatacji, Warszawa 1996.
- Czykwin E., *Stygmat społeczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013.
- Czykwin E., *Wstyd*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013.
- Dąbrowski K., *Dezintegracja pozytywna*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1979.
- Dąbrowski K., *Elementy filozofii rozwoju*, Polskie Towarzystwo Higieny Psychiczej, Warszawa 1989.

- Dąbrowski M., *Swój/obcy/inny. Kontynuacja*, „Anthropos?” 2009, nr 12–13.
- Demetrio D., *Autobiografia. Terapeutyczny wymiar pisania o sobie*, przeł. A. Skolimowska, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2000.
- Demetrio D., *Pedagogika pamięci*, przeł. A. Skolimowska, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej, Łódź 2009.
- Denzin N.K., Lincoln Y.S., *Wprowadzenie. Dziedzina i praktyka badań jakościowych*, przeł. K. Podemski, w: *Metody badań jakościowych*, red. N.K. Denzin, Y.S. Lincoln, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Dominicé P., *Uczyć się z życia. Biografia edukacyjna w edukacji dorosłych*, przeł. M. Kopytowska, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej, Łódź 2006.
- Dubas E., *Biograficzność w kontekście całościowego uczenia się*, w: *Biografie i uczenie się*, red. E. Dubas, J. Stelmaszczyk, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2015.
- Dziedzic A., *Aktor kreatywny. Jak pracowałam w Szkole Aktorskiej Machulskich*, Fundacja Anny Dziedzic dla dramy i teatru, Warszawa 2019.
- Edukacja dla teatru, a pedagogika teatralna – idee i praktyka*, red. J. Szulborska-Łukaszewicz, J. Olszewska-Gniadek, K. Plebańczyk, B. Turlejska, Wydawnictwo Attyka, Kraków 2017.
- Erikson E.H., *Dopełniony cykl życia*, przeł. A. Gomola, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2002.
- Filek J., *Życie, etyka, inni: scherza i eseje filozoficzno-etyczne*, Wydawnictwo Homini SC, Kraków 2010.
- Fiut I.S., *Egzystencjalizm*, w: *Filozofia współczesna*, red. L. Gawor, Z. Starachowski, Oficyna Wydawnicza BRANTA, Bydgoszcz–Warszawa–Lublin 2006.
- Flick U., *Projektowanie badania jakościowego*, przeł. P. Tomanek, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Fontana A., Frey J.H., *Wywiad. Od neutralności do politycznego zaangażowania*, przeł. M. Skowrońska, w: *Metody badań jakościowych*,

- T. 2, red. N.K. Denzin, Y.S. Lincoln, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Fotospołeczeństwo. Antologia tekstów z socjologii wizualnej*, red. P. Sztompka, M. Bogunia-Borowska, Wydawnictwo Znak 2012.
- Frankl V.E., *Lekarz i dusza. Wprowadzenie do logoterapii i analizy egzystencjalnej*, przeł. R. Skrzypczak, Wydawnictwo Czarna Owca, Warszawa 2017.
- Gałdowa A., *Powszechność i wyjątek. Rozwój osobowości człowieka dorosłego*, Wydawnictwa Księgarni Akademickiej, Kraków 1995.
- Gara J., *Istnienie i wychowanie. Egzystencjalne inspiracje myślenia i działania pedagogicznego*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 2021.
- Garfein J., *Życie i grać. Techniki dla aktora*, przeł. M. Orski, T. Tyszowiecka, PWSFTVIT, Łódź 2017.
- Gargas Z., *Teatr włościański*, w: *Praca oświatowa. Jej zadania, metody, organizacja*, Nakładem Michała Arcta, Kraków 1913.
- Gelo-Kluczyńska M., *Amatorski teatr ludowy – miejsce przechowywania wiejskich tradycji i obrzędów*, w: *Ciągłość i zmiana. Sto lat rozwoju polskiej wsi*, red. M. Halamska, M. Stanny, J. Wilkin, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa 2019.
- Gelo-Kluczyńska M., *Tradycyjny przekaz w amatorskim teatrze ludowym jako przykład komunikacji międzypokoleniowej*, w: *Tradycja dla Współczesności. Ciągłość i Zmiana, T. 12: Kultura jako komunikacja*, red. M. Wójcicka, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2018.
- Goffman E., *Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości*, przeł. A. Dzierżyńska, J. Tokarska-Bakir, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005.
- Golonka-Legut J., *Muzyka popularna jako źródło refleksji nad dorosłością. Album „The Dark Side of the Moon” grupy Pink Floyd jako droga do (z)rozumienia istoty dorosłości i przygotowania się do niej*, „Edukacja Dorosłych” 2018, nr 1.

- Grotowski J., *Aktor огоłocony*, w: *Świadomość teatru. Polska myśl teatralna drugiej połowy XX wieku*, red. W. Dudzik, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Grzywocz K., *W duchu i przyjaźni*, w: Idem, *W duchu i przyjaźni*, Wydawnictwo SALWATOR, Kraków 2017.
- Grzywocz K., *W mroku depresji*, w: Idem, *W duchu i przyjaźni*, Wydawnictwo SALWATOR, Kraków 2017.
- Grzywocz K., *Wartość człowieka*, w: Idem, *W duchu i przyjaźni*, Wydawnictwo SALWATOR, Kraków 2017.
- Guzy-Steinke H., Wilk T., *Uczeń i teatr. Realia w poszukiwaniu możliwości realizacji edukacji teatralnej w szkole*, Wydawnictwo Edukacyjne AKAPIT, Toruń 2009.
- Hausbrandt A., *Teatr w społeczeństwie*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1983.
- Hebl M.R., Kleck R.E., *Společné konsekwence nepełnosprawnosti fyzickej*, przeł. J. Radzicki, w: *Společná psychologia pětina*, red. T. Heatherton, M. Hebl, R. Kleck, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Herrmann A., Clifford S., *Teatr przebudzenia. Praktyczny przewodnik dla instruktorów prowadzących zajęcia z młodzieżą*, Wydawnictwo Cyklady, Warszawa 2004.
- Hesse H., *Gra szklanych paciorków*, przeł. M. Kurecka, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1999.
- Hessen S., *Podstawy pedagogiki*, przeł. A. Zieleniczny, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 1997.
- Hessen S., *Szkola i demokracja na przełomie*, przeł. A. Zieleniczny, Warszawa 1997.
- Holoubek G., *Wyspa nadziei*, w: *Świadomość teatru. Polska myśl teatralna drugiej połowy XX wieku*, red. W. Dudzik, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Honneth A., *Walka o uznanie*, przeł. J. Duraj, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2012.

- Hübner Z., *Czy reżyserii można nauczyć?*, w: *Świadomość teatru. Polska myśl teatralna drugiej połowy XX wieku*, red. W. Dudzik, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Jabłoński M., *Pytania o andragogikę osób z niepełnosprawnością umysłową*, w: *Pedagogika specjalna szansą na realizację potrzeb osób z odchyleniami od normy*, red. W. Dykcik, Cz. Kosakowski, J. Kuczyńska-Kwapisz, Wydawnictwo Naukowe Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego Oddział w Poznaniu, Olsztyn 2002.
- Jagiello M., *Spotkania, które zmieniają. O spotkaniu jako kategorii pedagogicznej i wydarzeniu wychowującym na drodze życia*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012.
- Jakubowski H.T., *Amatorski ruch teatralny*, Centralny Ośrodek Metodyki Upowszechniania Kultury, Warszawa 1987.
- Jakubowski W., *Film jako medium edukacyjne*, „Studia Edukacyjne” 2018, nr 47.
- Jakubowski W., *Sztuka filmowa jako miejsce uczenia się*, w: *Kultura jako przestrzeń edukacyjna. Współczesne obszary uczenia się dorosłych*, red. W. Jakubowski, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012.
- Jaspers K., *Sytuacje graniczne*, w: R. Rudziński, *Jaspers*, Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”, Warszawa 1978.
- Jawłowska A., *Więcej niż teatr*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1987.
- Jaworska M., Witkowski L., *Przeżycie – przebudzenie – przemiana. Inicjacyjne dynamizmy egzystencji ludzkiej w prozie Hermanna Hessego (tropy i kategorie pedagogiczne)*, P. W. FORMATOR, Bydgoszcz–Kraków–Szczecin 2007.
- Jaworska-Witkowska M., *Ku kulturowej koncepcji pedagogiki. Fragmenty i ogarnięcie*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009.
- Jaworska-Witkowska M., Kwieciński Z., *Nurty pedagogii. Naukowe, dyskretnie, odlotowe*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2011.
- Jurandot J., *Wciąż się na coś czeka*, w: M. Umer, *Wciąż się na coś czeka*, MTJ, Warszawa 2013, [CD-ROM].

- Jussim L., Palumbo P., Chatman C., Madon S. i Smith A., *Piętno a samospełniające się proroctwa*, w: *Spółeczna psychologia piętna*, red. T. Heatherton, R. Kleck, M. Hebl, J. Hull, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Kantor T., *Miejsce teatralne*, w: *Świadomość teatru. Polska myśl teatralna drugiej połowy XX wieku*, red. W. Dudzik, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Kargul J., *Aktywność kulturalna ludzi dorosłych i jej zagrożenia*, w: *Wprowadzenie do andragogiki*, red. T. Wujek, Wydawnictwo i Zakład Poligrafii Instytutu Technologii Eksploatacji, Warszawa 1996.
- Kępiński A., *Lęk*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2002.
- Kępiński A., *Poznanie chorego*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2002.
- Kępiński A., *Psychiatria humanistyczna. Kompendium*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2003.
- Kluzowicz J., „Dostrzec innego” – sztuka współczesna jako przestrzeń nieformalnej edukacji dorosłych na przykładzie działań teatru, „Edukacja Dorosłych” 2017, nr 2 (77).
- Kluzowicz J., *Teatr codzienności w kontekście działań animacyjnych*, „Dyskursy Młodych Andragogów” 2017, nr 18.
- Kluzowicz J., *Teatr codzienności. Animacyjne i samokształtujące funkcje twórczości Alvisa Hermanisa i Stefana Kaegiego*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2017.
- Kluzowicz J., *Teatr współczesny wobec wyzwań migracyjnych jako przykład źródła nieformalnego uczenia się dorosłych*, w: *Edukacja obywatelska wobec migracji*, red. E. Bobrowska, D. Gierszewski, J. Kluzowicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2019.
- Kohli M., *Biografia: relacja, tekst, metoda*, przeł. M. Kierzkowski, w: *Metoda biograficzna w socjologii. Antologia tekstów*, red. K. Kazi-mierska, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2012.
- Komarnicki L., *Czarodziejstwo teatru: rozmowy*, Związek Teatrów Ludowych, Warszawa 1926.

- Komarnicki L., *Teatr szkolny: ogólne założenia: z praktyki teatru szkolnego: teoria teatru szkolnego*, Gebethner i Wolff, Warszawa 1926.
- Korzeniecka-Bondar A., *Niepełnosprawność egzystencjalna człowieka – problem współczesnej pedagogiki opiekuńczej*, w: *Współczesne dylematy diagnostyczne i metodologiczne w opiece i wychowaniu*, red. J. Nikitorowicz, K. Sawicki, T. Bajkowski, Wydawnictwo Wszechnicy Mazurskiej, Olecko 2003.
- Kosiński D., *Słownik teatru*, Wydawnictwo Zielona Sowa, Warszawa 2006.
- Kościelska M., *Oblicza upośledzenia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
- Krasoń K., *Cieleśność aktora – transgresyjna idea rozpadu czy rekonstruowania sensu*, w: *Spektakl jako wydarzenie i doświadczenie*, red. I. Jajte-Lewkowicz, J. Michałowska, A. Piasecka, Wydawnictwo Oficyna, Łódź 2013.
- Krasoń K., *Cieleśność aktu tworzenia w teatrze ruchu: integracja sztuki i edukacji w rozwoju i transgresji potencjału człowieka*, Towarzystwo Autorów i Wydawców UNIVERSITAS, Kraków 2013.
- Krauze A., *Współczesne paradygmaty pedagogiki specjalnej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010.
- Krawczyk-Bocian A., *Narracja w pedagogice. Teoria. Metodologia. Praktyka badawcza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2019.
- Król A., *Reprodukcja a reżimy sprawności. O macierzyństwie, bezdzietności i niezależnym życiu kobiet z niepełnosprawnościami*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2022.
- Krüger H.-H., *Wprowadzenie w teorie i metody badawcze nauk o wychowaniu*, przeł. D. Sztobryn, Gdańskie Towarzystwo Psychologiczne, Gdańsk 2005.
- Kruszewska Z., *Popularyzacja muzyki*, w: *Praca oświatowa. Jej zadania, metody, organizacja*, Nakładem Michała Arcta, Kraków 1913.
- Kubinowski D., *Jakościowe badania pedagogiczne. Filozofia – Metodyka – Ewaluacja*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2010.

- Kulmova J., *Nie poznaję siebie*, w: K. Umer, *Tajemnica*, MTJ, Warszawa 2018, [CD-ROM].
- Kultura jako przestrzeń edukacyjna. Współczesne obszary uczenia się dorosłych*, red. W. Jakubowski, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012.
- Kvale S., *InterViews. Wprowadzenie do jakościowego wywiadu badawczego*, przeł. S. Zabielski, Wydawnictwo Trans Humana, Białystok 2004.
- Kvale S., *Prowadzenie wywiadów*, przeł. A. Dziuban, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Lalak D., *Życie jako biografia. Podejście biograficzne w perspektywie pedagogicznej*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2010.
- Leavy P., *Metoda spotyka sztukę. Praktyki badawcze oparte na sztuce*, przeł. K. Stanisz, J. Kucharska, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2018.
- Litawa A., *Rola amatorskiego ruchu artystycznego w kształtowaniu kompetencji społecznych człowieka dorosłego – na przykładzie zespołów chóranych*, w: *Teoria i praktyka edukacji dorosłych w procesie zmian. Materiały z II Zjazdu Andragogicznego*, red. E. Skibińska, H. Solarczyk-Szwec, A. Stopińska-Pająk, Akademickie Towarzystwo Andragogiczne, Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy, Warszawa–Bydgoszcz 2014.
- Litawa A., *Sztuka popularna jako źródło uczenia się dorosłych*, „Edukacja Dorosłych” 2021, nr 2.
- Łozińska Z., *Grać czyli żyć*, w: *(Nie)świadomość teatru. Wypowiedzi i rozmowy*, red. J. Krakowska, Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego, Warszawa 2018.
- Macierzyństwo unplugged w badaniach inspirowanych sztuką. W kierunku refleksyjnej praktyki badawczej*, red. M. Pryszmont-Ciesielska, Wydawnictwo ATUT, Warszawa 2016.
- Macierzyństwo w relacjach autobiograficznych i fotografiach kobiet*, red. M. Pryszmont-Ciesielska, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław 2013.

- Majerek B., *Niepewność w społeczeństwie współczesnym. Studium socjopedagogiczne*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2018.
- Malec M., *Biograficzne uczenie się osób z nabytym stygmatem*, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław 2008.
- Malewski M., *Badania jakościowe w naukach społecznych. O potrzebie metodologicznej wyobraźni*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2017, T. 20, nr 4 (80).
- Malewski M., *Od nauczania do uczenia się. O paradygmatycznej zmianie w andragogice*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 2010.
- Malewski M., *Teorie andragogiczne. Metodologia teoretyczności dyscypliny naukowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998.
- Maliszewska K., *A ja – piszę wiersze – kwiatem... – autokreacyjne źródła pracy teatralnej*, w: *O poszukiwaniu, poznawaniu i tworzeniu samego siebie: perspektywa teoretyczna i empiryczna*, red. M. Kraśka-Betiuk, M. Jabłonowska, S. Galanciak, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Lublin 2016.
- Maliszewska K., *Infantilization as a form of injustice: Reflections on the Polish educational field survey on the theatre made by persons with disabilities*, „Drama Therapy Review” 2024, nr 10 (1).
- Maliszewska K., *Intymność edukacyjnego spotkania w Teatrze Telewizji*, „Podstawy Edukacji” 2017, T. 10.
- Maliszewska K., *Każda z was mogłaby znaleźć się na tym dachu!: doświadczenia kobiecości w narracjach bohaterek spektakli Teatru Telewizji*, „Edukacja Dorosłych” 2018, nr 2.
- Maliszewska K., *Kobiety w sytuacji krytycznej – „adult floating” na scenie (andragogiczne wątki w edukacji teatralnej)*, „Edukacja Dorosłych” 2019, nr 1.
- Maliszewska K., *To będzie teatr (nie)duży w pracy z małymi aktorami wobec efektów płynnej nowoczesności*, w: *Spektakl jako wydarzenie i doświadczenie. Aktor*, red. I. Jajte-Lewkowicz, M. Wąsik, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2018.

- Maliszewski K., *Ciemne iskry. Problem aktualizacji pedagogiki kultury*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.
- Maliszewski K., *Przeżycie – przebudzenie – przemiana. Inicjacyjne dynamizmy egzystencji ludzkiej w prozie Hermanna Hessego (tropy i kategorie pedagogiczne)*, Monika Jaworska, Lech Witkowski, Bydgoszcz–Kraków–Szczecin 2007: [recenzja], „Chowanna” 2009, T. 2.
- Maliszewski K., *Ryzyko metafory. Potencjał pedagogiczny dyskursu symbolicznego*, w: *Ryzyko jako warunek rozwoju*, red. K. Węc, A. Wierciński, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2016.
- Milerski B., *Paradygmat humanistyczny w pedagogice*, w: *Edukacja, moralność, sfera publiczna*, red. J. Rutkowiak, D. Kubinowski, M. Nowak, Oficyna Wydawnicza Verba, Lublin 2007.
- Mironiuk-Netreba A., *Edukacyjny potencjał sztuki filmowej, czyli czego o niepełnosprawności ruchowej możemy się nauczyć w kinie*, „Dyskursy Młodych Andragogów” 2014, nr 15.
- Mirski J., *Dusza teatru*, Nakładem Księgarni F. Hoesicka, Warszawa 1939.
- Młynarski W., *Ja się nie przyzwyczaję*, w: Idem, *Od oddechu do oddechu*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2017.
- Młynarski W., *Jeszcze w zielone gramy*, w: Idem, *Od oddechu do oddechu*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2017.
- Mrozek W., *Nie litujcie się nad kalekami*, w: *Nowy Taniec. Rewolucje ciała*, red. W. Mrozek, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2013.
- Mról B., Kociuba J., Osterloff B., *Sztuka aktorska w badaniach psychologicznych i refleksji estetycznej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2017.
- Musiał M., *Intymność i jej współczesne przemiany. Studium z filozofii kultury*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, Kraków 2015.
- Muzea i uczenie się przez całe życie – podręcznik europejski, red. P. Majewski, Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Warszawa 2013.

- Nawotniak J., *Etnografia wizualna w badaniach i praktyce pedagogicznej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012.
- Nawroczyński B., *Życie duchowe. Zarys filozofii kultury*, Księgarnia Wydawnicza F. Pieczętkowski i S-ka, Kraków–Warszawa 1947.
- Nieduziak E.M., *Ciało, język i współczucie dla edukacji pokoleń jako cele konstruowania teatralnych przestrzeni edukacji dorosłych*, „Edukacja Dorosłych” 2018, nr 2.
- Nieduziak E.M., *Co się stało z teatrem szkolnym? W poszukiwaniu zagubionego obszaru kultury szkoły*, „Pareja” 2017, nr 1.
- Nieduziak E.M., *Poszukiwanie tożsamości kulturowej w działaniach teatrów lokalnych*, Studium Generale Sandomiriense. Wyższa Szkoła Humanistyczno-Przyrodnicza, Sandomierz 2004.
- Nieduziak E.M., *Teatr jako praca nad sobą w: Spektakl jako wydarzenie i doświadczenie*, red. I. Jajte-Lewkowicz, J. Michałowska, A. Piasecka, Wydawnictwo Oficyna, Łódź 2013.
- Nieduziak E.M., *Teatr szkolny jako forma praktyk performatywnych. Możliwe wyjście z kryzysu kultury emocjonalnej szkoły*, w: *Kultura emocjonalna szkoły – czasoprzestrzeń doświadczania emocji*, red. I. Przybylska, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2020.
- Nowak A., *Pojęcie, istota, przyczyny, mechanizmy marginalizacji i wykluczenia społecznego*, „Chowanna” 2012, nr 1.
- Nowak-Dziemianowicz M., *Walka o uznanie w narracjach. Jednostka i wspólnota w procesie poszukiwania tożsamości*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 2016.
- Okoń W., *Podstawy wykształcenia ogólnego*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1987.
- Oleś P.K., *Psychologia przełomu połowy życia*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2000.
- Opoczyńska M., *Dialog innych albo inne monologi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007.
- Opoczyńska M., *Psychologia egzystencjalna wobec pytań o możliwości i granice poznania drugiego człowieka*, w: *Wprowadzenie do psycho-*

- logii egzystencjalnej*, red. M. Opoczyńska, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2004.
- Orłowska M., *Przymus bezczynności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Orwid M., *Trauma*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2009.
- Orzelska J., *W stronę pedagogiki istotnej egzystencjalnie*, Oficyna Wydawnicza „Impuls, Kraków 2014.
- Osiecka A., *Międzyczas*, w: Eadem, *Sentymenty*, Wydawnictwo C&T, Toruń 2001.
- Osiecka A., *Muszę coś zrobić z włosami*, w: Eadem, *Sentymenty*, Wydawnictwo C&T, Toruń 2001.
- Osiecka A., *Peonie*, w: Eadem, *Pięć oceanów. Piosenki 1952–1997*, Pomaton EMI 1997, [CD-ROM].
- Osiecka A., *Przyjdę do siebie*, w: Eadem, *Sentymenty*, Wydawnictwo C&T, Toruń 2001.
- Osiecka A., *Szara sukienka*, w: Eadem, *Wada serca*, Spółdzielnia Wydawnicza Czytelnik, Warszawa 1982.
- Osiński Z., *Grotowski wytycza trasy. Studia i szkice*, Wydawnictwo Pusty Obłok, Warszawa 1993.
- Osiński Z., *Jerzy Grotowski. Źródła, inspiracje, konteksty*, Wydawnictwo słowo/obraz terytoria, Gdańsk 2009.
- Osterloff B., Raszewska M., Sielicki K., *Leksykon teatralny*, Wydawnictwo Książkowe „Twój Styl”, Warszawa 1996.
- Pankowska K., *Drama – zabawa i myślenie*, Centralny Ośrodek Metodyki Upowszechniania Kultury, Warszawa 1990.
- Pankowska K., *Drama: konteksty teoretyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2013.
- Pankowska K., *Pedagogika dramy: teoria i praktyka*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2000.
- Pankowska K., Madziara A., Jastrzębska-Gzella H., *Drama w przekraczaniu granic niepełnosprawności*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 2006.
- Pavis P., *Słownik terminów teatralnych*, przeł. S. Świontek, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1998.

- Peszek J., *Aktor na początku drogi*, w: *Świadomość teatru. Polska myśl teatralna drugiej połowy XX wieku*, red. W. Dudzik, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Piasecka M., *O uniwersalizmie (nie)dokończenia. Edukacyjne (nie)-miejsca i (nie)ślady*, Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2018.
- Pilátová J., *Teatr jako wyzwanie*, „Scena” 2000, nr 5 (13).
- Pilátová J., *Zadanie: dar i dola*, w: *Spektakl jako wydarzenie i doświadczenie*, red. I. Jajte-Lewkowicz, J. Michałowska, A. Piasecka, Wydawnictwo Oficyna, Łódź 2013.
- Pleśniarowicz K., *Kantor. Artysta końca wieku*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 1997.
- Poniedziałski A., *Odnajdę, odnajdę*, w: Idem, *Dla duszy gram*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2016.
- Poniedziałski A., *Rozdarcie I*, w: Idem, *Dla duszy gram*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2016.
- Potoczny J., *Teatry włościańskie w Galicji autonomicznej – geneza powstania, działalność i znaczenie społeczno-kulturowe*, „Kultura – Przemiany – Edukacja” 2017, T. 5.
- Praca oświatowa. Jej zadania, metody, organizacja*, Nakładem Michała Arcta, Kraków 1913.
- Prysak D., *Nienasycona dorosłość osób z niepełnosprawnością intelektualną*, „Parecja” 2020, nr 2 (14).
- Pryszmont M., *Metodologia jako sztuka wyjścia. Podejście badawcze i praktyki edukacyjne w andragogicznych studiach nad macierzyństwem*, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław 2020.
- Pryszmont-Ciesielska M., *Między performansem a działaniem – o pewnym wariacie badań posługujących się sztuką (na marginesie projektu poświęconego matkom wykluczonym)*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2015, nr 3.
- Pryszmont-Ciesielska M., *Opowiedz mi o swoich badaniach, a powiem Ci, kim jesteś. O splataniu się życia osobistego z pracą naukową*

- w kontekście auto/biograficznych praktyk badawczych, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2017, T. 20, nr 4 (80).
- Pryszmont-Ciesielska M., *Oblicza macierzyństwa ukazane w projekcie fotograficznym pt.: „Matki” grupy Zorka Project – perspektywa metodologii wizualnej*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2013, nr 2.
- Przybylska I., *Dyskursy o emocjach – pedagogika i codzienność szkolna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2018.
- Radlińska H., *Książka wśród ludzi*, Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych, Lwów 1940.
- Radlińska H., *Oświata dorosłych*, Ludowy Instytut Oświaty i Kultury, Warszawa 1947.
- Ricoeur P., *Kryzys – zjawisko swoiście nowoczesne?*, przeł. M. Łukasiewicz, w: *Rozmowy w Castel Gandolfo*, red. K. Michalski, Centrum Myśli Jana Pawła II – Wydawnictwo Znak, Warszawa-Kraków 2010.
- Rose G., *Interpretacja materiałów wizualnych. Krytyczna metodologia badań nad wizualnością*, przeł. E. Klekot, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Różnorodni przez sztukę, red. M. Zalewska-Pawlak, M. Sasin, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017.
- Rubacha K., *Metody zbierania danych w badaniach pedagogicznych*, w: *Pedagogika*, T. 1, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- Rzeźnicka-Krupa J., *Spółeczne ontologie niepełnosprawności. Ciało – tożsamość – performatywność*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2019.
- Samulczyk-Pawluk T., *Edukacja teatralna w szkole podstawowej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2006.
- Schejbal M., *W poszukiwaniu kreatywności*, Bielskie Stowarzyszenie Artystyczne Teatr Grodzki, Bielsko-Biała 2010.
- Schütze F., *Analiza biograficzna ugruntowana empirycznie w autobiograficznym wywiadzie narracyjnym. Jak analizować autobiograficzne wywiady narracyjne*, przeł. K. Waniek, w: *Metoda biograficzna*

- w socjologii. *Antologia tekstów*, red. K. Kazimierska, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2012.
- Sękowska M., *Neopsychoanalityczna koncepcja rozwoju psychospołecznego Erika H. Eriksona*, w: *Duchowy rozwój człowieka*, red. P. Socha, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000.
- Siedlecki A., *Sekrety techniki aktorskiej. Jak uczyć?*, Wydawnictwo Oświatowe FOSZE, Rzeszów 2007.
- Silverman D., *Interpretacja danych jakościowych. Metody analizy rozmowy, tekstu i interakcji*, przeł. M. Głowacka-Grajper, J. Ostrowska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Skutnik J., *Krzeseł w muzeum – o obecności seniorów w muzeum*, „Dyskursy Młodych Andragogów” 2015, nr 16.
- Słownik języka polskiego*, T. 1–3, red. M. Szymczak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Smolińska-Theiss B., Theiss W., *Badania jakościowe – przewodnik po labiryncie*, w: *Podstawy metodologii badań w pedagogice*, red. S. Palaka, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2010.
- Sontag S., *Choroba jako metafora. AIDS i jego metafory*, przeł. J. Anders, Wydawnictwo Karakter, Warszawa 2016.
- Spektakl jako wydarzenie i doświadczenie*, red. I. Jajte-Lewkowicz, J. Michałowska, A. Piasecka, Wydawnictwo Oficyna, Łódź 2013.
- Spektakl jako wydarzenie i doświadczenie. Aktor*, red. I. Jajte-Lewkowicz, M. Wąsik, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2018.
- Stanisławski K., *Praca aktora nad rolą. Materiały do książki*, przeł. J. Czech, Akademia Sztuk Teatralnych im. St. Wyspiańskiego, Kraków 2020.
- Stanisławski K., *Praca aktora nad sobą: dziennik ucznia*, cz. 1: *Praca nad sobą i swoim twórczym przeżywaniem*, przeł. J. Czech, Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna im. L. Solkiego, Kraków 2010.
- Stanisławski K., *Praca aktora nad sobą: dziennik ucznia*, cz. 2: *Praca nad sobą i swoją techniką wykonawczą*, przeł. J. Czech, Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna im. L. Solkiego, Kraków 2010.

- Stanowski M., *Marzenia niepełnosprawnego artysty i rola jego opiekuna*, w: *Od teatru do terapii*, T. 1: *Między teorią a praktyką*, red. A. Jaworska, B. Kasprzak, M. Nowak, A. Wojnarowska, M. Stanowski, Rekreatywny Klub Nieprzetartego Szlaku, Lublin 2005.
- Stefańska A., *Funkcje teatru wobec osób niepełnosprawnych umysłowo*, w: *Od teatru do terapii*, T. 1: *Między teorią a praktyką*, red. A. Jaworska, B. Kasprzak, M. Nowak, A. Wojnarowska, M. Stanowski, Rekreatywny Klub Nieprzetartego Szlaku, Lublin 2005.
- Stefańska A., *Ja przez teatr czyli o teatrze terapeutycznym dorosłych aktorów z niepełnosprawnością intelektualną i o pewności siebie w działaniu*, „Studia Edukacyjne” 2020, nr 57.
- Stefańska A., *Teatroterapia jako metoda kształtowania poczucia godności u osób niepełnosprawnych intelektualnie*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Wydział Pedagogiczno-Artystyczny, Poznań–Kalisz 2012.
- Stefańska A., *Teatroterapia we wspomaganiu aktywności komunikacyjnej dorosłych osób z umiarkowaną niepełnosprawnością intelektualną*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2018.
- Stopińska-Pająk A., *Działalność kulturalna w pracy świetlic śląskich w latach 1922–1939*, „Zaranie Śląskie” 1983, nr 1–2.
- Stopińska-Pająk A., *Kulturalno-edukacyjna działalność świetlic w Drugiej Rzeczypospolitej*, w: *Instytucjonalne formy edukacji dorosłych w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Stopińska-Pająk, E. Sapia-Drewniak, Akademickie Towarzystwo Andragogiczne, Warszawa 2001.
- Stopińska-Pająk A., *Powrót do źródła – o pierwszym polskim podręczniku andragogiki*, „Rocznik Andragogiczny” 2012, Toruń 2012.
- Stopińska-Pająk A., *Stefana Szumana rozważania nad dorosłością w kontekście edukacji dorosłych w ponowoczesnym świecie*, w: *Człowiek dorosły istota /nie/znana?*, red. E. Dubas, Wydawnictwo Naukowe Novum, Łódź–Płock 2005.
- Stopińska-Pająk A., *Świetlice w województwie śląskim w latach 1922–1939*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1983.

- Stuhr J., *Tak sobie myślę... Dziennik czasu choroby*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2012.
- Szmidt K.J., *Pedagogika twórczości*, Gdańskie Towarzystwo Psychologiczne, Sopot 2013.
- Sztobryn-Giercuszkievicz J., *Teoria krytyczna niepełnosprawności jako rama teoretyczna w badaniach nad niepełnosprawnością*, w: *Oblicza niepełnosprawności w teorii i praktyce*, red. J. Niedbalski, M. Raclaw, D. Żuchowska-Skiba, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017.
- Szuman S., *Afirmacja życia*, Lwowska Biblioteczka Pedagogiczna, Lwów 1938.
- Szuman S., *O sztuce i wychowaniu estetycznym*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1962.
- Szydlowski T., *Muzeum jako czynnik oświatowy*, w: *Praca oświatowa. Jej zadania, metody, organizacja*, Nakładem Michała Arcta, Kraków 1913.
- Szymborska W., *Rozmowa z kamieniem*, w: *Eadem, Nic dwa razy. Wybór wierszy. Nothing Twice. Selected Poems*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2006.
- Szymkiewicz B., *Zranione stany świadomości*, ENETEIA Wydawnictwo Psychologii i Kultury, Warszawa 2006.
- Śliwonik L., *Teatr niezbędny. Studia, szkice, felietony*, Miejski Dom Kultury, Stalowa Wola 2019.
- Świgost M., Dąbrowska A., *Właściwości stygmatu a sytuacja życiowa człowieka zagrożonego stygmatyzacją*, „Studia Edukacyjne” 2017, nr 45.
- Tarnowski J., *Pedagogika egzystencjalna*, w: *Pedagogika*, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2019.
- Tedder M., Biesta G., *Uczenie się bez nauczania?: potencjał i ograniczenia biograficznego uczenia się dorosłych*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2009, nr 2 (46).

- Terapia i teatr. Wokół problematyki teatru ludzi niepełnosprawnych*, red. I. Jajte-Lewkowicz, A. Piasecka, Poleski Ośrodek Sztuki, Łódź 2006.
- Tischner J., *Inny. Eseje o spotkaniu*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2017.
- Tischner J., Kłoczowski J., *Wobec wartości*, Wydawnictwo W drodze, Poznań 2001.
- Tischner J., *Krótki przewodnik po życiu*. Wydawnictwo Znak, Kraków 2017.
- Tischner J., *Kryzys myślenia*, w: *Rozmowy w Castel Gandolfo*, red. K. Michalski, Centrum Myśli Jana Pawła II – Wydawnictwo Znak, Warszawa–Kraków 2010.
- Tischner J., *Spowiedź rewolucjonisty*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1993.
- Tischner J., *Spór o istnienie człowieka*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2011.
- Toffler A., *Szok przyszłości*, przeł. W. Osiatyński, E. Ryszka, E. Woydyło-Osiatyńska, Zys i S-ka Wydawnictwo, Poznań 1998.
- Tylikowska A., *Teoria dezintegracji pozytywnej Kazimierza Dąbrowskiego. Trud rozwoju ku tożsamości i osobowości*, w: *Tożsamość człowieka*, red. A. Gałdowa, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000.
- Ubersfeld A., *Słowo wstępne*, w: P. Pavis, *Słownik terminów teatralnych*, przeł. S. Świontek, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 2002.
- Urbaniak-Zajac D., *Pedagogiczna perspektywa w badaniach narracyjno-biograficznych*, w: *Narracje – (Auto)biografia – Etyka*, red. L. Koczanowicz, R. Nahirny, R. Włodarczyk, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP, Wrocław 2006.
- Walczak A., *Człowiek jako swojość i obcość – „słaby” projekt etyczny*, w: *Utopia a edukacja*, T. 3: *Nadzieje i rozczarowania wyobrażeniami świata możliwego*, red. K. Rejman, R. Włodarczyk, Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2017.

- Walczak A., *Refleksja jako wyjątkowa przestrzeń aktywności myślowej w perspektywie doświadczeń granicznych*, „Kultura i Wychowanie” 2012, nr 4 (2).
- Walulik A., *Edukacyjne wspomaganie dorosłych w refleksji nad życiem*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2012.
- Walulik A., *Moderacyjne i synergiczne kształtowanie dorosłości. Propozycja typologii modeli znaczeń wiedzy religijnej na przykładzie Korespondencyjnego Kursu Biblijnego*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2011.
- Way B., *Drama w wychowaniu dzieci i młodzieży*, wyd. 3, przeł. K. Pankowska. E. Nerwińska. Wydawnictwa Szkolne, Warszawa 1997.
- Wczoraj i dzisiaj teatru ludowego. *Fakty, tendencje, konteksty*, red. L. Śliwonik, Warszawa–Tarnogród 2008.
- Węgrzecki A., *Wokół filozofii spotkania*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2014.
- Więcej niż teatr: sztuka zaangażowana i angażująca wychowawczo: *Romany Miller inspiracje dla współczesnej pedagogiki*, red. E. Rodziejewicz, M. Szczepka-Pustkowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2017.
- Wilk T., *Obecność sztuki teatralnej w codzienności życia społecznego: nowe obszary zainteresowań pedagogiki społecznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2015.
- Wilk T., *Rewitalizacja społeczna poprzez współczesną sztukę teatralną w ocenie reprezentantów (twórców i odbiorców) sztuki dramatycznej Legnicy, Nowej Huty i Wałbrzycha*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 2010.
- Witerska K., *Drama: przewodnik po koncepcjach, technikach i miejscach*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2014.
- Witkowski L., *Ku integralności edukacji i humanistyki II. Postulaty, postacie, pojęcia, próby*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009.
- Witkowski L., *Między pedagogiką, filozofią i kulturą. Studia, eseje, szkice*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2007.

- Witkowski L., *Psychodynamiki i ich struktura. Studia z humanistyki stosowanej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2020.
- Witkowski L., *Uniwersalizm pogranicza. O semiotyce kultury Michała Bachtina w kontekście edukacji*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2000.
- Włoch A., *Edukacja teatralna w procesie kształcenia i wychowania młodzieży szkół gimnazjalnych i licealnych na Opolszczyźnie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2013.
- Włoch A., Maćkowiak K., *Pedagogiczne aspekty procesu kreowania postaci scenicznej w teatrze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2016.
- Wojnar I., *Teoria wychowania estetycznego – zarys problematyki*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 1995.
- Wołowicz A., *Paradygmat zignorowany. Macierzyństwo kobiet z niepełnosprawnością intelektualną*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2021.
- Wołowicz-Ruszkowka A., *Zanikanie? Trajektorie tożsamości kobiet z niepełnosprawnością*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2013.
- Wójtowicz M., *Doświadczenie leku egzystencjalnego jako sytuacji wyboru*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2005.
- Wróblewski F., *Teren: model do składania. Próba etnopoetycka*, w: *Auto/biograficzne aspekty praktyk poznawczych*, red. M. Kafar, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2015.
- Zalewska-Pawlak M., *Rola sztuki w wychowaniu. Polska tradycja pedagogiczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001.
- Zapaszewicz Z., *Słowo w działaniu aktora*, w: *Świadomość teatru. Polska myśl teatralna drugiej połowy XX wieku*, red. W. Dudzik, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Zielińska G., *Filozofia dramy w procesie twórczym*, Wydawnictwo UNIVERSITAS, Kraków 2013.
- Zierkiewicz E., Anioł J., *Media jako instrument polityki społecznej państwa? Serial telewizyjny w służbie edukacji dorosłych*, w: *Kultura jako przestrzeń edukacyjna. Współczesne obszary uczenia się*

dorosłych, red. W. Jakubowski, Oficyna Wydawnicza „Impuls”,
Kraków 2012.

Ziółkowski G., *Teatr Bezpośredni Petera Brooka*, Wydawnictwo słowo/
obraz terytoria, Gdańsk 2000.

Żardecki W., *Teatr w refleksji i praktyce edukacyjnej: ku pedagogice
teatru*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej,
Lublin 2012.

- 20-lecie niezwykłego teatru, <http://www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/18138>
- EPALE, <https://epale.ec.europa.eu/pl/blog/temat-wiodacy-epale-sztuka-i-kultura-w-edukacji-doroslych>
- Fundacja Teatrotterapia Lubelska, <http://www.teatrotterapia.lublin.pl/>
- Gazeta Olsztyńska, <http://gazetaolsztynska.pl/506800,My-jestesmy-przebudzeni-mielismy-pozostac-uspieni-Prawdziwe-oblicze-nie-zwyklej-grupy-teatralnej-z-Ostrody.html>
- Gazeta Pomorska, <https://plus.pomorska.pl/problemy-seksualne-o-sob-z-zespolem-downa-nadal-nierozwiazane-rodzice-szukaja-pomocy/ar/9772471#!>
- Kantner K., *Czułość to szukanie podobieństw* (Wywiad z Olgą Tokarczuk), <https://zwierciadlo.pl/kultura/471340,1,czulosc-to-szukanie-podobienstw-wywiad-z-olga-tokarczuk-o-jej-najnowsze-ksiazce-czuly-narrator.read>
- Kontrapunkt, <http://kontrapunkt.pl/performer/szatnia/>
- Platforma teatrów amatorskich, <http://teatramatorski.art/index.php/2019/04/08/teatr-przebudzeni/>
- Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną, <https://psoni.org.pl/teatr-przebudzeni-z-ostrody/>
- Przemowa noblowska Olgi Tokarczuk*, s. 23, <https://www.nobelprize.org/uploads/2019/12/tokarczuk-lecture-polish.pdf>
- Spotkania kultur, <http://www.spotkaniakultur.com/pl/node/865>

Teatr Biuro Rzeczy Osobistych: <http://www.tbrougdynia.org.pl/>

Teatr im. Stefana Jaracza, <http://demoludy.olsztyn.pl/spectacle/104/szatnia>

Teatr Zgoda, <http://teatr-zgoda.art.pl/>

Wykaz fotografii

Fot. 1. <i>Coś jest, czegoś nie ma</i> (Teatr Ubogi Relacji) – On. Autor: Peter Beym	2
Fot. 2. <i>Szatnia</i> (Teatr Przebudzeni) – Scena początkowa	86
Fot. 3. <i>Szatnia</i> (Teatr Przebudzeni) – Zawieszeni	90
Fot. 4. <i>Moja sprawa</i> (Biuro Rzeczy Osobistych) – Próba teatralna	94
Fot. 5. <i>Moja sprawa</i> (Biuro Rzeczy Osobistych) – Rozmowa matki Wiktorii z Instruktorem	94
Fot. 6. <i>Moja sprawa</i> (Biuro Rzeczy Osobistych) – Utrata dziecka	96
Fot. 7. <i>Opera kartoflana</i> (Teatroterapia Lubelska) – Listy do widza	98
Fot. 8. <i>Opera kartoflana</i> (Teatroterapia Lubelska) – Piosenka <i>Manifest</i>	100
Fot. 9. <i>Coś jest, czegoś nie ma</i> (Teatr Ubogi Relacji) – On (II)	103
Fot. 10. <i>Coś jest, czegoś nie ma</i> (Teatr Ubogi Relacji) – Ona i On	103
Fot. 11. <i>Autobus II</i> (Teatr Zgoda) – Przystanek	106
Fot. 12. <i>Autobus II</i> (Teatr Zgoda) – Autobus	107
Fot. 13. <i>Szatnia</i> (Teatr Przebudzeni) – Szatniarz	130
Fot. 14. <i>Szatnia</i> (Teatr Przebudzeni) – Wciągnięci w szatnię	135
Fot. 15. <i>Opera kartoflana</i> (Teatroterapia Lubelska) – Piosenka <i>Daj mi pracę</i>	144
Fot. 16. <i>Opera kartoflana</i> (Teatroterapia Lubelska) – Piosenka <i>Chleb</i>	149

Fot. 17. <i>Moja sprawa</i> (Biuro Rzeczy Osobistych) – Badanie ginekologiczne	159
Fot. 18. <i>Moja sprawa</i> (Biuro Rzeczy Osobistych) – Taniec z krawatami	167
Fot. 19. <i>Opera kartoflana</i> (Teatroterapia Lubelska) – Piosenka <i>Szkoła</i>	174
Fot. 20. <i>Moja sprawa</i> (Biuro Rzeczy Osobistych) – Monolog Matki Wiktorii	178
Fot. 21. <i>Moja sprawa</i> (Biuro Rzeczy Osobistych) – Rozmowa Wiktorii z matką	179
Fot. 22. <i>Moja sprawa</i> (Biuro Rzeczy Osobistych) – Niema rozmowa Wiktorii z Adamem	183
Fot. 23. <i>Moja sprawa</i> (Biuro Rzeczy Osobistych) – Zaślubiny Wiktorii i Adama	184
Fot. 24. <i>Opera Kartoflana</i> (Teatroterapia Lubelska) – Piosenka <i>Oczarowanie</i>	187
Fot. 25. <i>Autobus II</i> (Teatr Zgoda)	254
Fot. 26. <i>Autobus II</i> (Teatr Zgoda)	254
Fot. 27. <i>Opera kartoflana</i> (Teatroterapia Lubelska) – Piosenka <i>Szkoła</i>	275
Fot. 28. <i>Szatnia</i> (Teatr Przebudzeni) – Książdz	278
Fot. 29. <i>Szatnia</i> (Teatr Przebudzeni) – Młoda Dziewczyna	281

Indeks nazw osobowych

A

Ablewicz Krystyna 215, 325
Aksamit Diana 177, 325
Alheit Peter 258, 325
Anders Jarosław 142, 342
Angrosino Michael V. 47, 325
Anioł Joanna 22, 347
Augustyniak Piotr 287, 288, 325

B

Bajkowski Tomasz 37, 161, 334
Balthasar Hans Urs von 185
Banks Marcus 59, 325
Bańka Józef 38, 40, 41, 325
Barba Eugenio 8, 9, 28, 29, 31, 32,
62, 241, 244, 253, 296, 303,
316, 319, 324–326, 362
Baro Toon 196, 207, 209, 221, 237,
238, 271, 288, 326
Bauman Zygmunt 38–39, 85, 97,
137, 147, 162, 326
Beckett Samuel 104, 229
Bełza Magdalena 41, 326
Biegajło Zbigniew 65, 94
Bielańska Anna 28, 261, 326
Biesta Gert 267, 268, 310, 344

Boal Augusto 32, 246, 326
Bobako Monika 151, 326
Bobrowska Ewa 23, 333
Bogunia-Borowska Małgorzata 59,
330
Bolesławski Ryszard 29
Borowska Teresa 119, 120, 327
Borowska-Beszta Beata 27, 327
Braun Monika 27, 267, 327
Bron Agnieszka 110, 138–140,
306, 327
Brook Peter 31, 327, 348
Brzezińska Anna 22, 327
Brzozowska-Brywczyńska Maja
47, 325
Bukowski Jerzy 292, 295, 298–
300, 311, 327
Byra Stanisława 204, 216, 327,
328

C

Carroll Lewis 206, 327
Chase Susan E. 44–52, 327
Chatman Celina 217, 333
Chmielnicka-Plaskota Aleksandra
198, 328

Chodkowska Maria 204, 216, 217,
219, 221, 327, 328
Clifford Sara 245, 331
Creswell John 42, 328
Crocker Jennifer 121, 164, 328
Czech Jerzy 29, 79, 342
Czerkawska Alicja 38, 190, 328
Czerniawska Olga 71, 328
Czykwin Elżbieta 117, 126, 129,
151, 163, 216, 306, 328

D

Dąbrowska Anna 153, 344
Dąbrowski Kazimierz 116, 118,
119, 328
Dąbrowski Mieczysław 112, 329
Demetrio Duccio 112, 114, 123,
162, 170, 175–177, 329
Denzin Norman K. 34, 44, 45, 47,
51, 325, 327, 329, 330
Dominicé Pierre 113, 121, 122,
329
Douglas Jack 51
Dubas Elżbieta 14, 264, 266, 329,
343
Dudzik Wojciech 71, 89, 102, 205,
331, 332, 333, 340, 347
Duncan Isadora 64
Duraj Jakub 152, 331
Dykcik Władysław 72, 321, 332
Dymna Anna 216, 228
Dziedzic Anna 246, 329
Dzierżyńska Aleksandra 132, 330
Dziuban Agata 44, 335

E

Erikson Erik H. 184, 185, 187,
188, 329, 342

F

Fellini Federico 84
Filek Jacek 211, 272, 329
Filoktet 221
Fiut Ignacy S. 36, 329
Flick Uwe 74, 329
Fontana Andrea 51, 54, 329
Frankl Viktor 111, 113, 118, 138,
139, 144, 146, 154, 155, 330
Freire Paulo 32
Fret Jarosław 32, 326
Frey James H. 51, 54, 329

G

Gajdzica Zenon 41, 326
Gajewska Marzena 228
Gałdowa Anna 39, 116, 117, 119,
123, 125, 170, 171, 187, 330,
345
Gara Jarosław 36, 330
Garfein Jack 245, 330
Gargas Zygmunt 20, 330
Gawor Leszek 36, 329
Gelo-Kluczyńska Małgorzata 21,
330
Gierszewski Dorota 23, 333
Gilewicz Joanna 42, 328
Głowacka-Grajper Małgorzata 52,
342

Godlewski Grzegorz 8, 32, 241,
303, 326
Goffman Erving 132, 134, 136,
150, 154, 168–170, 307, 330
Golonka-Legut Joanna 23, 330
Gomola Aleksander 188, 329
Gozdecki Zbigniew 69, 105, 106
Górka Anna 32, 326
Grabowska Jolanta 99
Grotowski Jerzy 25, 30–32, 67, 70,
102, 264, 315, 325–327, 331,
339
Grzywocz Krzysztof 90, 182, 185,
331
Guzy-Steinke Halina 19, 331

H

Halamska Maria 21, 330
Handke Peter 65
Hausbrandt Andrzej 27, 331
Hauser Kaspar 65
Havel Vaclav 104
Heatherton Todd F. 121, 164, 217,
328, 331, 333
Hebl Michelle R. 121, 164, 217,
328, 331, 333
Hegel George 151
Hermans Hubert 314
Herrmann Anna 245, 331
Hesse Hermann 276, 277, 279,
300, 316, 331, 332, 337
Hessen Sergiusz 16, 199, 249, 250,
331
Holoubek Gustaw 205, 331

Honneth Axel 110, 151, 152, 306,
314, 326, 331
Hosking D.L. 218
Hübner Zbigniew 240, 332
Hull Jay G. 217, 333
Hunia Justyn 162, 326

J

Jabłoński Maciej 72, 321, 332
Jagiełło Maria 291, 332
Jajte-Lewkowicz Irena 19, 28, 235,
313, 319, 334, 336, 338, 340,
342, 345
Jakubowski Henryk Tymon 21,
332
Jakubowski Witold 15, 22, 327,
332, 335, 348
Janikowski Grzegorz 32, 326
Jarvis Peter 160
Jaspers Karl 39, 332
Jastrzębska-Gzella Hanna 25, 339
Jawłowska Aldona 25, 339
Jaworska Andrea 196, 205, 285,
343
Jaworska-Witkowska Monika 9–11,
276, 277, 300, 317, 332, 337
Jelevska-Michaś Agnieszka 32,
326
Jung Carl Gustaw 125
Jurandot Jerzy 180, 332
Jussim Lee 217, 333

K

Kafar Marcin 80, 347

Kantner Katarzyna 290, 349
Kantor Tadeusz 30, 62, 85–89,
133, 333, 340
Kargul Józef 15, 333
Kasprzak Barbara 196, 205, 285,
343
Kazanowski Zdzisław 204, 216,
327, 328
Kazimierczyk Monika 62, 63, 84
Kazimierska Kaja 44, 57, 333, 342
Kegan Robert 72
Kępiński Antoni 129, 130, 132,
155, 156, 232, 235, 333
Kierzkowski Maciej 44, 333
Kleck Robert E. 121, 164, 217, 328,
331, 333
Klekot Ewa 59, 341
Kluzowicz Julia 23, 333
Kłoczowski Jan Andrzej 143, 345
Kociuba Joanna 25, 337
Koczanowicz Leszek 55, 345
Kohli Martin 44, 45, 333
Kolankiewicz Leszek 31, 325
Komarnicki Lucjusz 19, 333, 334
Kopytowska Monika 113, 329
Korzeniecka-Bondar Alicja 37, 39,
161, 334
Kosakowski Czesław 72, 321, 332
Kosiński Jerzy 32, 64, 334
Kościelska Małgorzata 208, 334
Kowalska-Owczarek Agnieszka 84
Kozak Jolanta 206, 327
Krakowska Joanna 34, 241, 335

Krasoń Katarzyna 26, 313, 318,
334
Krauze Amadeusz 206, 334
Krawczyk-Bocian Amelia 268, 334
Król Agnieszka 186, 334
Krüger Heinz-Hermann 59, 334
Kruszewska Zofia 16, 334
Kubinowski Dariusz 33–35, 334,
337
Kucharska Justyna 10, 335
Kuczyńska-Kwapisz Jadwiga 72,
321, 332
Kulmova Joanna 111, 335
Kunz Tomasz 38, 39, 326
Kurecka Maria 279, 331
Kurz Iwona 8, 32, 241, 303, 326
Kvale Steinar 43, 44, 48, 49,
54–56, 335
Kwieciński Zbigniew 9, 10, 35, 36,
332, 341, 344

L

Labov William 45
Lalak Danuta 265, 266, 335
Leavy Patricia 10, 33, 335
Lewandowska Paulina 67
Lincoln Yvonna S. 34, 44, 45, 47,
51, 325, 327, 329, 330
Litawa Aleksandra 22, 335
Litwinowicz-Drożdziel Małgorzata
8, 241, 303, 326

Ł

Łoza Bartosz 198, 328

Łozińska Zuzanna 34, 241, 335
Łukasiewicz Małgorzata 162, 341

M

Maćkowiak Klaudia 25, 285, 347
Madon Stephanie 217, 333
Madziara Aneta 25, 339
Majcher Marzena 91
Majerek Bożena 38, 336
Majewski Piotr 23, 337
Malec Małgorzata 110, 336
Malewski Mieczysław 58, 126,
160, 163, 177, 256, 271, 336
Maliszewska Katarzyna 19, 24,
193, 336
Maliszewski Krzysztof 112, 195,
211, 250, 251, 316, 337
Malkovich John 255
Marion Jean-Luc 179
Mazgaj Ewa 84
Michalski Krzysztof 162, 341, 345
Michałowska Joanna 28, 235, 313,
319, 334, 338, 340, 342
Mikusz Danuta 99
Milerski Bogusław 33, 337
Miller Romana 18, 346
Mironiuk-Netrebka Alicja 22, 337
Mirski Józef 17, 337
Młynarski Wojciech 192, 194, 337
Mrozek Witold 204, 337
Mrozek Sławomir 104
Mróz Barbara 25, 337
Musiał Maciej 180, 337

N

Nahirny Rafał 55, 345
Nawroczyński Bogdan 16, 244,
245, 338
Nerwińska Elżbieta 26, 346
Niedbalski Jakub 218, 344
Nieduziak Edyta M. 19, 24, 27,
214, 319, 338
Nikitorowicz Jerzy 37, 161, 334
Nowak Anna 147, 338
Nowak Marian 33, 196, 205, 286,
337, 343
Nowak-Dziemianowicz Mirosława
40, 101, 153, 164, 266, 279,
313, 314, 338

O

Obirek Stanisław 97, 147, 326
Ochberg Richard 50, 51
Okoń Wincenty 273, 338
Oleś Piotr 188, 191, 338
Olszewska-Gniadek Joanna 19,
329
Opoczyńska Małgorzata 231, 234,
237, 262, 289, 338, 339
Orłowska Małgorzata 145, 150,
339
Orski Mariusz 246, 330
Orwid Maria 161, 339
Orzelska Julita 37, 339
Osiatyński Wiktor 38, 345
Osiecka Agnieszka 142, 157, 162,
174, 188, 339

Osik-Chudowolska Danuta 204,
216, 327, 328
Osiński Zbigniew 30, 339
Osterloff Barbara 25, 29, 31, 337,
339

P

Paczocha Radosław 65, 91
Palka Stanisław 44, 342
Palumbo Polly 217, 333
Pankowska Krystyna 25, 26, 339,
346
Parchomiuk Monika 204, 216,
327, 328
Pavis Patrice 7, 91, 97, 102, 104,
339, 345
Peszek Jan 71, 73, 246, 340
Piasecka Agnieszka 28, 235, 313,
319, 334, 338, 340, 342, 345
Piasecka Małgorzata 106, 107,
283, 284, 340
Pietrusza-Budzyńska Maria 64,
98, 99
Pilátová Jana 205, 235, 247, 264,
312, 322, 340
Plebańczyk Katarzyna 19, 329
Pleśniarowicz Krzysztof 30,
86–89, 340
Podemski Krzysztof 34, 329
Połatyński Mirosław 30, 327
Poniatowska Patrycja 258, 325
Poniedziałski Andrzej 137, 231,
340
Potoczny Jerzy 21, 340

Prysak Dorota 41, 72, 326, 340
Pryszmont Martyna 24, 42, 73,
340
Pryszmont-Ciesielska Martyna 13,
24, 73, 335, 340, 341
Przybylska Irena 19, 282, 338, 341

Q

Quinn Diana M. 121, 164, 328

R

Racław Mariola 218, 344
Radlińska Helena 20, 341
Radzicki Józef 164, 331
Raszewska Magdalena 29, 31, 339
Rejman Konrad 104, 126, 345
Renczyński Bogdan 62
Ricoeur Paul 136, 162, 187, 341
Rodziewicz Ewa 18, 346
Rogalski Filip 47, 325
Rose Gillian 59, 341
Różewicz Tadeusz 104
Rubacha Krzysztof 35, 341
Rudziński Roman 39, 332
Ryszka Elżbieta 38, 345
Rzeźnicka-Krupa Jolanta 11, 341

S

Samulczyk-Pawluk Teresa 18, 341
Sapia-Drewniak Eleonora 20, 343
Sasin Magdalena 16, 341
Savarese Nicola 32, 326
Sawicki Krzysztof 37, 161, 334
Scabii Giuliano 37

- Scarpetta Guy 87
 Schejbal Magdalena 246, 341
 Schmidt Filip 44, 327
 Schultz Theodore 55
 Schütze Fritz 56, 57, 341
 Sęk Helena 190
 Sękowska Magdalena 185, 342
 Sheff J. Thomas 151, 306
 Sidorek Agata 69, 105, 106, 107
 Siedlecki Andrzej 245, 342
 Siekierzyńska Iwona 65, 66, 91, 228
 Sielicki Krzysztof 29, 31, 339
 Silverman David 52, 342
 Skibińska Ewa 23, 335
 Skolimowska Anna 112, 114, 329
 Skowrońska Marta 51, 329
 Skrzypczak Roman 111, 330
 Skutnik Jolanta 23, 342
 Smith Alison 217, 333
 Smolińska-Theiss Barbara 44, 54, 342
 Socha Paweł 185, 342
 Sofokles 221
 Solarczyk-Szwec Hanna 23, 335
 Sontag Susan 142, 342
 Spica Jacek 67, 101
 Stanisławski Konstantin 29, 74, 79, 101, 248, 262, 272, 273, 281–283, 286, 287, 310, 317, 342
 Stanisław Katarzyna 10, 335
 Stanny Monika 21, 330
 Stanowski Michał 196, 205, 227, 229, 286, 343
 Starachowski Zbigniew 36, 329
 Stefańska Anita 27, 210, 222, 230, 245, 285, 301, 315, 343
 Steiner Marta 32, 326
 Stelmaszczyk Joanna 264, 329
 Stopińska-Pająk Agnieszka 14, 16, 20, 23, 335, 343
 Stronias Izabela 91
 Stuhr Jerzy 213, 244, 255, 268–270, 344
 Suchodolski Bogdan 16
 Szabała Beata 204, 216, 327, 328
 Szczepka-Pustkowska Maria 18, 346
 Szewczuk Włodzimierz 71
 Szmidt Krzysztof J. 16, 344
 Sztobryn Dariusz 59, 334
 Sztobryn-Giercuskiewicz Joanna 218, 344
 Sztompka Piotr 59, 330
 Szulborska-Łukaszewicz Joanna 19, 329
 Szulc Wita 198, 328
 Szuman Stefan 14–16, 117, 189, 305, 343, 344
 Szustowa Teresa 121, 328
 Szydłowski Tadeusz 16, 344
 Szyborska Wisława 5, 8, 109, 193, 203, 344
 Szymczak Mieczysław 111, 206, 296, 342
 Szymkiewicz Bogna 130, 158, 161, 172, 344

Ś

- Śliwerski Bogusław 35, 36, 341, 344
Śliwonik Lech 21, 25, 28, 37, 199, 201, 230, 239, 247, 256, 286, 315, 344, 346
Świerkocki Maciej 32, 326
Świgost Magdalena 153, 344

T

- Tarnowski Janusz 36, 37, 344
Taylor Charles 287, 288, 325
Tedder Michael 267, 268, 310, 344
Tesa Leszek 99
Theiss Wiesław 44, 54, 342
Tillich Paul 289
Tischner Józef 143, 162, 164, 165, 170, 173, 292, 294, 297, 345
Toffler Alvin 38, 345
Tokarczuk Olga 290, 291, 349
Tokarska-Bakir Joanna 132, 330
Tomanek Paweł 59, 74, 325, 329
Turlejska Barbara 19, 329
Tylikowska Anna 119, 345
Tysza Juliusz 85, 326
Tyszowiecka Teresa 246, 330

U

- Ubersfeld Anne 7, 345
Umer Magda 180, 332
Urbacki Rafał 203
Urbaniak-Zajac Danuta 55, 345

W

- Walczak Anna 104, 126, 136, 296, 345, 346
Waleczky Joshua 45
Walulik Anna 71, 72, 110, 346
Waniek Katarzyna 57, 341
Way Brian 26, 346
Wąsik Monika 19, 28, 336, 342
Węc Klaudia 250, 337
Węgrzecki Adam 314, 346
Wierciński Andrzej 250, 337
Wiergowska-Janke Dagmara 31, 325
Wilk Teresa 19, 26, 331, 346
Wilkin Jerzy 21, 330
Witerska Kamila 26, 346
Witkiewicz Stanisław Ignacy 89
Witkowski Lech 17, 18, 83, 113, 194, 274, 276, 277, 300, 317, 332, 337, 346, 347
Witt-Michałowski Łukasz 65
Włoch Agnieszka 18, 25, 285, 347
Włodarczyk Rafał 55, 104, 126, 345
Wojnar Irena 14–16, 347
Wojnarowska Agnieszka 196, 205, 286, 343
Wołowicz Agnieszka 186, 347
Wołowicz-Ruszkowka Agnieszka 169, 347
Woolf Virginia 9
Wowora Jędrzej 64
Woydyłło-Osiatyńska Ewa 38, 345

Wójcicka Marta 21, 330
Wójtowicz Marek 127, 347
Wróblewski Filip 80, 347
Wujek Tadeusz 15, 71, 328, 333
Wychudzki Dariusz 62, 84, 86, 90,
130, 135, 278, 281

Z

Zabielski Stanisław 49, 335
Zalewska-Pawlak Mirosława 16,
341, 347
Zapasiewicz Zbigniew 82, 347

Zielazna Jolanta 92
Zieleńczyk Adam 199, 249, 331
Zielińska Grażyna 26, 347
Zierkiewicz Edyta 22, 347
Ziółkowski Grzegorz 31, 32, 326,
327, 348

Ż

Żakowski Maciej 137, 326
Żardecki Wiesław 18, 348
Żuchowska-Skiba Dorota 218, 344

Existential theatre in biographical perspective Pedagogical-andragogical contexts

S u m m a r y

This book addresses the issue of existential theatre in the biographical experiences of adults in the perspective of experiencing existential disability. The rationale for initiating the research, the results of which are included in this publication, was a personal need to develop the absent discourse related to the important educational phenomenon of existential theatre. It is also an attempt to initiate a discussion on the place of theatre in the space of pedagogy and andragogy, which often limit their research potential by using and interpreting theatre merely for methodological or narrowly (technically) therapeutic purposes. A pitfall contributing to the absence of in-depth reflection on the existential dimension of theatre may also be the radical polarisation of the fields of science and art. Meanwhile, looking for inspiration outside the field of social research has the potential to deepen pedagogical and andragogical sources, as well as to identify new directions and ways of constructing stories about the human experience.

The title term *existential theatre* cannot be found in the literature. It has been created by combining a theatrical perspective with the term *existential disability*. The result of this amalgamation is a vision of theatre that is directed towards working with the human experience, individual identity and biographical needs, which assists people in undertaking in-depth self-reflection. The tasks of existential theatre are to seek a place of self-realisation for oppressed and disempowered people; to include in the local community those experiencing marginalisation; support in working through inner crises; and to assist in the development and re-imagining of identity of participants and creators of theatre projects. The book also reflects on the fundamental question of the tension between art and therapy in educational and artistic activities. In the signalled dispute, it is important to highlight the duality in the space of pedagogical thinking, as well as to emphasise the significant risks in popular educational and theatrical practices.

The research presented in the publication is interdisciplinary in nature, combining interests from the fields of pedagogy, andragogy and theatre studies. Its aim was to identify theatre as one of the possible forms of adult education in a biographical perspective; to show the activities of non-professional adult theatres; and to explore theatrical experiences in terms of shaping strategies for coping with existential disability. The research involved theatre groups of adults with disabilities (congenital and acquired) implementing the idea of existential theatre in their work. The reason for this choice was the

desire to show, for the purposes of pedagogical and andragogical reflection, an adulthood burdened by a doubled disability: a universal infirmity related to the human condition and, additionally, casual psychobiological limitations resulting from defects and injuries. In this view, existential disability, superimposed on disability as commonly understood, is amplified and thus its lived experience can become more visible.

The publication consists of an introduction, three chapters and a conclusion. The first chapter provides an introduction to the theoretical and methodological contexts of the project, embedding the concept of the research in the interpretative/hermeneutic paradigm, which emphasises the value of the categories of understanding and sense, as well as in the centre of research of a qualitative nature. The research employs a narrative interview method, analysis and interpretation of visual materials (theatre performances) and elements of observation and autoethnography. The second chapter focuses on the category of existential disability. On the basis of the material collected, three dimensions of the research experience have been identified – each deals with some aspect of experiencing existential disability. The first part focuses on the experience of the *alienation* of one's own body and psyche, as well as the over-complication and opacity of life situations. In this respect, attention has been focused on the issue of the respondents' experience of disability (congenital and acquired), as well as on their individual strategies for familiarising alienation in the broadest sense. The second part deals with the experience of not keeping up with socio-cultural changes and falling short of external demands/expectations. The last part deals with the experience of various life crises. In the case of the respondents, these were crises of identity (related to the experience of stigma, 'damaged' social relationships and internal role conflict), closeness/intimacy (which is caused, among other things, by a deep sense of loneliness) and generativity (related to experiencing the so-called mid-life). All of these dimensions are linked by the search for existential meaning in different areas of one's own biography. The third chapter is built around the author's concept of existential theatre. The first part of the considerations concerns the reflection on the important question of the tension between art and therapy in educational and artistic activities. The next two parts, *Teatr unikania* [Theatre of Avoidance] and *Teatr przenikania* [Theatre of Permeation], deal directly with the reflection on negative and valuable examples of theatrical activities. The former focuses on the category of *infantilisation* – institutionally, socially and environmentally – and the artistic trap of the unreflective *struggle for artistry*. The last part of the chapter – on *permeating theatre* – is built around five categories that reveal the essence of existential theatre. These categories (formulated by the author based on inspirations drawn from the work of Konstantin Stanislavski and Eugenio Barba, among others) are the position of the actor, stage thinking, touching being, the art of experiencing and co-being. The different parts are interrelated, at the same time creating a map of impor-

tant contexts and directions of reflection around the existential role of theatre in biographical experience. The work closes with a narrative (conclusion), which attempts to answer the main research questions and provides guidelines for theatre practice in the space of educational activities.

Spis treści

Wstęp | 7

Część 1

Teoretyczno-metodologiczne podstawy projektu | 13

1. Pogranicze pedagogiki, andragogiki i teatru – konteksty teoretyczne | 13
2. Aspekty metodologiczne projektu | 33
3. Opowieść o rozmówcach | 71
 - 3.1. *Dopiero teraz właściwie przebudzam się...* – o aktorach | 74
 - 3.2. *My dzielimy teatr na dobry albo zły...* – o reżyserach | 79
4. Opowieść o spektaklach | 82
 - 4.1. „Nic nie boli tak, jak życie...” – *Szatnia* jako opowieść o byciu na progu | 83
 - 4.2. „Pani dziecko jest nietypowym pacjentem...” – *Moja sprawa* jako opowieść o stracie | 90
 - 4.3. „Czy istnienie jest problemem...?” – *Opera Kartoflana* jako opowieść o nieobecnej egzystencji | 97
 - 4.4. „Wymowne milczenie...” – *Coś jest, czegoś nie ma* jako opowieść o pragnieniu intymności | 101
 - 4.5. „Hop, hop, czy jest pani Wolska w tym lesie?” – *Autobus* jako opowieść o oswojonym szaleństwie | 104

Część 2

Niepełnosprawność egzystencjalna | 109

1. Obcość | 111
2. Nienadążanie | 137
3. Kryzys | 162

Część 3

Teatr egzystencjalny | 193

1. Sztuka czy terapia? | 194
2. Teatr unikania | 206
 - 2.1. Infantyilizacja | 206
 - 2.2. Walka o artyzm | 228
3. Teatr przenikania | 231
 - 3.1. Pozycja aktora | 231
 - 3.2. Myślenie sceniczne | 239
 - 3.3. Dotykanie bycia | 255
 - 3.4. Sztuka przeżywania | 272
 - 3.5. Współ-bycie | 288

Zakończenie – *wspinanie się na palce* | 303

Bibliografia | 325

Netografia | 349

Wykaz fotografii | 351

Indeks nazw osobowych | 353

Summary | 363

Redaktor
Agata Sowińska

Projekt graficzny serii, okładki, opracowanie DTP
Beata Klyta

Korekta
Marzena Marczyk

Łamanie
Ireneusz Olsza

Redaktorzy inicjujący
Przemysław Pieniążek

Nota copyrightowa obowiązująca do 31.12.2027:

Copyright © 2024 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzysyamy otwartej nauce. Od 1.01.2028 publikacja dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

<https://orcid.org/0000-0003-0636-8570>

<https://doi.org/10.31261/PN.4215>

Maliszewska, Katarzyna
Teatr egzystencjalny w perspektywie
biograficznej : konteksty pedagogiczno-
-andragogiczne / Katarzyna Maliszewska. –
Wydanie I. – Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu
Śląskiego, 2024. – (Nowa Edukacja ; 7)

ISBN 978-83-226-4406-5
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-4407-2
(wersja elektroniczna)
ISSN 2720-1112

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
<https://wydawnictwo.us.edu.pl>
e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Druk i oprawa
volumina.pl Sp. z o.o.
ul. Księcia Witolda 7-9
71-063 Szczecin

Wyd. I. Ark. druk. 23,0. Ark. wyd. 19,0. Papier: kreda matowa 115 g.
Złożono krojami pisma: Fira Sans, Newsreader. PN 4215. Cena 64,90 zł (w tym VAT)

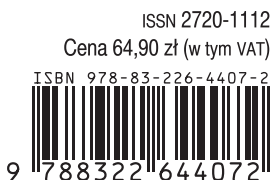
Katarzyna Maliszewska, doktor nauk społecznych, pedagog i andragog, instruktorka teatralna. Pracuje w Instytucie Pedagogiki na Wydziale Nauk Społecznych w Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. Poza pracą naukową i dydaktyczną prowadzi warsztaty teatralne dla dzieci i nauczycieli. Autorka artykułów na temat edukacji teatralnej oraz relacji między sztuką teatralną a tożsamością człowieka publikowanych w czasopiśmie: „Drama Therapy Review”, „Edukacja Dorosłych”, „Podstawy Edukacji”, „Rocznik Pedagogiczny”, „Rocznik Andragogiczny” i in. Współredaktorka książki *Putapki badań nad edukacją* (2020).

Jest to monografia, którą można czytać z wielu różnych perspektyw, po pierwsze, gdy chce się zrozumieć zawiłą ludzką egzystencję, w której nic nie jest zagwarantowane na zawsze i której nie da się przeżyć w izolacji; po wtóre, gdy podziela się przekonanie, że życie to jest teatr [...]; po trzecie, gdy chce się przyglądać, w jaki sposób realizować jakościowe badania „z ludzkiej perspektywy”, jak oddawać głos narratorom i jednocześnie jasno precyzować własną pozycję jako badaczki/badacza; po czwarte [...], gdy chce się włączyć w dyskusję o dorosłości/byciu dorosłym – co nie oznacza metrykalnego wieku, ale gotowość do poszukiwania odpowiedzi na trudne pytania, konfrontowania się z bolesnymi doświadczeniami, konstruowania własnej tożsamości. [...] Książka jest inspirująca, czyta się ją z zainteresowaniem, a w przerwach od lektury nie sposób uwolnić się od poruszanych w niej „ludzkich spraw” (wykluczenia, samotności, pragnienia bliskości, dążenia do niezależności, bycia dostrzeganym i uznawanym, itd.), nie sposób nie odnosić ważnych pytań stawianych przez Katarzynę Maliszewską do siebie, do własnego życia. Teatr i niepełnosprawność aktorów i aktorek stał się dla Autorki soczewką poprzez którą przygląda się problematyce sensu i treści życia człowieka.

dr hab. Alicja Korzeniecka-Bondar, prof. UwB

Monografia z całą pewnością spotka się z szerokim zainteresowaniem pedagogów, teatrologów, terapeutów, lekarzy, psychoterapeutów, pracowników socjalnych i familiologów, także nauczycieli i wychowawców itp. [...] Oprócz doniosłości teoretycznej i walorów naukowych, publikacja posiada swoje implikacje oryginalne dla praktyki.

ks. prof. dr hab. Marian Nowak

Więcej o książce

